BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

ANTIM IVIREANUL

DIDAHII

biblioteca școlarului

Antim
IVIREANUL

DIDAHII

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

APRECIERI CRITICE

Didahiile georgianului din Ivirul Caucazului, Antim, sunt mult mai însemnate (decât *Învăţături către fiul său Teodosie* de Neagoe Basarab şi *Carte românească de învăţătură* de mitropolitul Varlaam — n. n.). Pe Antim îl adusese în ţară pe la 1690 Constantin Brâncoveanu pentru îmbunătăţirea tipografiei mitropolitane. Numeroase tipărituri, între care greceşti şi arabe, se datoresc noului specialist, care, călugărindu-se, ajunse în 1708 mitropolit. Atitudinea antiturcă îl duse la caterisire şi moarte (1716). Şi predicile lui Antim sunt compilaţii, izvorul principal fiind Ilie Miniat, însă naturaleţa frazei, spontaneitatea exordiilor, trecerea firească de la planul material la cel alegoric, familiaritatea, indignările, întristările, mustrările, întrebările retorice sunt personale. Antim e un orator excelent şi un stilist desăvârşit, echilibrând cu patos exacta maşinărie a cazaniei. El propune cu îndemânare ascultătorilor speculaţii teologice şi transcendentalităţi, vorbind de sensul mistic al cuvântului Mariam, despre botezul cu apă şi cu duh, despre mântuire, făcând cu graţie exegeză subţire. Mai ales are darul de a izbi imaginaţia printr-un soi de caractere morale, evocând de pildă pe înjurătorul „de lege, de cruce, de cuminicătură, de colivă, de prescuri, de spovedanie, de botez, de cununie“, pe ipocritul la spovedanie care a mâncat miercurea şi vinerea „peşte şi în post raci şi unt de lemn“ dar n-a dat de pomană nevoiaşilor, căci: „am face milă, ci nu ne dă mâna, că avem nevoi multe şi dări şi avem casă grea, şi copilaşi cam gloată...“, pe cel care strâmbă din nas la mâncarea de post, răpştindu-se asupra verzelor, înjurând legumele, „zicând [că] în zadar s-au adus în lume“. Antim are suavitate, exaltare lirică şi face Fecioarei un elogiu franciscan desfăşurat într-o cadenţă fastuoasă ca o coadă de păun.

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române. Compendiu*, Bucureşti, Editura pentru literatură, l968, p. 19.

Mitropolitul Antim, este după câte ştim până acum, primul care, rupând cu tradiţia, se urcă în amvonul mitropoliei, în zilele marilor sărbători, ca să grăiască poporului său drept de la suflet la suflet. Până la el, în biserica noastră, locul predicii îl ţinea cazania; dar cazaniile, alcătuite cu multe veacuri în urmă, cuprindeau explicarea textelor evanghelice în linii general-omeneşti, ca pentru toate vremurile şi pentru toate societăţile, pe când societatea românească de la începutul secolului al XVIII - lea avea nevoie de o învăţătură vie, adaptată la nevoile ei duhovniceşti, la suferinţele ei, la durerile ei. Mitropolitul Antim a înţeles acest mare adevăr şi, de pe înălţimea amvonului, el a ştiut să găsească cuvinte mişcătoare de mângâiere, care răsunau adânc în suflete, alinând necazurile unui neam întreg, ca de pildă acele discrete aluzii la lăcomia nesăţioasă a turcilor, care nu mai conteneau cu biruri şi angarale.

În evoluţia literaturii vechi, Antim Ivireanul are meritul de a fi stimulat introducerea limbii materne în bisericile din Ţara Românească şi de a fi fost iniţiatorul predicii — o predică vie adaptată nevoilor societăţii şi timpului, de o mare înălţime morală şi o reală frumuseţe stilistică. El a dat o strălucire deosebită domniei lui Brâncoveanu, fiindcă l-a ajutat ca, potrivit unei tradiţii mai vechi a domnilor Basarabi, să ia sub oblăduirea lui creştinătatea ortodoxă oprimată sub vitrega stăpânire a turcilor.

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, p. 414.

Antim Ivireanul, fără îndoială, a avut un talent oratoric remarcabil. El rupe cu rutina predicii vechi, care se zbate în frazeologia bisericească veche, în discuţii teologice sterpe, în învăţături banale. Predica lui este vie; în ea transpiră nevoile vieţii de atunci, obiceiurile stricate ale societăţii contemporane. Câteodată, demascările neajunsurilor oamenilor de atunci capătă caracterul unei satire biciuitoare. În opera lui, plină de imagini vii, de comparaţii surprinzătoare, se simte şi omul literelor: Omul se turbură „ca valurile mării când le suflă vântul"; „Cerul de osteneală au fost închis spre somn toţi ochii lui"; „Luna este stăpâna mării" etc.

Didahiile lui Antim Ivireanul n-au văzut lumina tiparului decât în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Rămase în manuscrise, ele n-au putut exercita o influenţă asupra literaturii omiletice. Secolul al XVIII-lea ne-a mai lăsat câteva *cuvântări* originale, *panegirice*, *cuvântări la înmormântare* sau la alte ocazii, dar nici una nu atinge strălucirea *Didahiilor* lui Antim Ivireanul nici ca limbă, nici ca însuşiri literare.

Ştefan CIOBANU, *Istoria literaturii române vechi*, Chişinău, Editura Hyperion, 1992, p. 616.

Antim este prin formaţia lui un cărturar, a lucrat în tipografie, a îngrijit texte, cunoaşte această muncă la fel de bine ca şi laicii. Mai mult, el leagă cuvântul de imagine, ca în acel splendid manuscris cu *Chipurile Vechiului şi Noului Testament*, în prefaţa căruia afirmă deliberat că îmbinarea celor două limbaje sporeşte capacitatea de înţelegere şi de memorizare — „mai mult ne încredinţăm şi mai pre lesne întru pomenire le putem păzi". Asociază sculptura cu arhitectura şi caligrafia cu gravura, amintind de multiplele talente ale ctitorului Dragomirnei şi subtilului miniaturist, Anastasie Crimca. Vorbeşte în public, tipăreşte cărţi şi este preocupat de învăţământ; copierea *Didahiilor*, printre care se află şi câteva predici-tip, ne îndeamnă să credem că autorul le-ar fi dorit tipărite. În orice caz, prezenţa lui marcată în domeniul comunicării culturale îl înscrie într-un şir în cadrul căruia vom regăsi pe Petru Maior şi Veniamin Costache. Această activitate amplă şi direct implicată în existenţa cotidiană solicită o permanentă încadrare a operei lui Antim în evoluţia culturii noastre şi, cu precădere, printre contemporanii lui.

Alexandru DUŢU, *Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 151.

Antim Ivireanul este primul cleric român care, fără a ieşi din marginile funcţiei sale, a izbutit totuşi, întocmai ca Bossuet, Bourdaloue şi Massillon, să pătrundă, prin elocvenţa sacră, mai adânc în sfera literaturii propriu-zise.

Înainte de Eminescu, Antim a numit luna „stăpâna mării" şi tot el evocând un episod evanghelic, a dat cea dintâi imagine plastică a

furtunii pe mare: „Mi se pare ca când aşi vedea înaintea ochilor mei chipul ei, de toate părţile să sufle vânturi mari, să se strângă împrejurul vântului nori negri şi deşi, toată marea să spumege de mărire şi pretutindenea să se înalţe valurile ca nişte munţi; mi să pare că văz corabia apostolilor că să luptă cu multă sălbăticie în turburarea mării, de o parte o bat valurile, de altă parte o turbură vânturile, de o parte o ridică spre cer; de altă parte o pogoară la iad".

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, p. 216.

Meşteşugind ca poporenii limba vorbită de ei, Ivireanul pune geniul său lingvistic în slujba vocaţiei sale cărturăreşti-religioase. Dacă nu are darul abstracţiunii dialectice, dacă nu are talentul creator de fizionomii şi situaţii epic-morale, are în schimb puterea de a oglindi, prin via sa limbă românească, o personalitate şi o epocă, în liniştea sfâşiată de cuţite a unei perioade istorice definibile prin sclipirile ce pot oferi media res. El apără puterea sacerdoţiului, de la dubioşii preoţi de rând, la rangul său însuşi: „De n-aţi ştiut până acum şi de n-au fost nimeni să vă înveţe, iată că acum veţi şti că am treabă cu toţi oamemii câţi sunt în Ţara Rumânească, de la mic până la mare şi pănă la un copil de ţâţă afară din păgâni şi din cea ce nu sunt de o lege cu noi; căci în seama mea v-au dat stăpânul Hristos să vă păzesc sufleteşte, ca pre nişte oi cuvântătoare şi de gâtul meu spânzură sufletele voastre"... De la condamnarea obiceiului adânc înrădăcinat de a înjura, Antim se ridică la viziunea istorică a păstoririi lui: „nu este lupta noastră spre sânge şi trup, ci cătră domnii, cătră puteri, cătră ţiitori lumii întunericului veacului acestuia, spre duhurile vicleşugului celui de supt ceriu"... Într-o epocă în care nu numai sângele omenesc a curs mârşav, dar şi, prin pacea greu cumpărată de Brâncoveanu, a ţării, bubuitul armelor pândea mişelnic hotarele, el îşi prevede tonant stilul, când se referă la Nicolae al Mirelor: „stă deasupra muntelui bisericii ca o cetate păzită de Dumnezeu şi întărită de toate patru părţile cu patru tunuri duhovniceşti: cu credinţa, cu nădejdea, cu dragostea şi smerenia. Şi cu tunul credinţii goneşte departe pe vrăjmaşii bisericii, pe eretici; cu tunul nădejdii aduce pre cei deznădăjduiţi cătră Dumnezeu; cu tunul

dragostei ajută celor săraci şi lipsiţi; cu tunul smereniei sue pe cei păcătoşi la ceriu".

În stilul religios-mesianic, Antim dădea contemporanilor săi o lecţie de patriotism.

Ion NEGOIŢESCU, *Analize şi sinteze*, Bucureşti, Editura Albatros, 1976, p. 6.

Trăitor într-o epocă de strălucitoare cultură şi rafinată artă, cum a fost epoca brâncovenească, Antim a izbutit prin talentele sale multiple şi abilitatea sa neîntrecută să joace primul rol în viaţa Ţării Româneşti fără ca cineva dintre contemporani sau urmaşi să poată gândi în mod serios, că n-a meritat întregul curs al onorurilor prin care a străbătut...

Ca mitropolit, Antim Ivireanul a înzestrat cultura românească cu cea mai înaltă expresie a cuvântului rostit până la acea dată, elaborând nemuritoarele *Didahii*, operă care îl aşază printre cei mai mari oratori bisericeşti ai tuturor timpurilor. Predicând în româneşte, fără să i se tipărească opera în timpul vieţii şi aruncându-se urgia tuturor răutăţilor asupra muncii sale, pusă în slujba Ţării Româneşti, *Didahiile* n-au putut avea soarta predicilor contemporanilor săi din Apus: Bossuet, Bourdaloue, Fléchier, Massillon, Ilie Miniat, deşi nu sunt cu nimic inferioare acestora. Cunoscător al vieţii sociale româneşti, în toate adâncimile ei, Antim va prinde aceste realităţi în formele neîntrecute ale *Didahiilor* şi nu va cruţa nici domn, nici clasă boierească, nici negustorime de păcatele pe care el, mai bine decât oricine le cunoştea. Înlocuieşte în felul acesta vechea cazanie, traducere — corect prinsă în limba românească, de un Coresi şi de un Varlaam, dar totuşi traducere, cu o operă originală, menită să fie simţită de ascultători tocmai prin viaţa pe care i-o dădeau aceste realităţi.

Gabriel ŞTREMPEL, *Introducere* la volumul: *Antim Ivireanul, Opere,* Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. V şi XLII.

Este în *Didahiile* lui Antim Ivireanul un continuu joc de planuri (concret-abstract, real-simbolic, laic-religios), solicitând logica şi fantezia, erudiţia (teologică) şi elanul sufletesc deopotrivă. Moralist în sutană, rigorist până la absoluitate, predicatorul nu pierde nici un prilej pentru a-şi semăna cuvintele de învăţătură „folositoare de suflet

şi mântuitoare“. Cuvântu-l, cu forţa-i de iradiere, este harul său şi „mreaja“ de creator. Altitudinea oratoriei lui este dată, netăgăduit, şi de tensiunea etică a unor cazanii. Paradoxul, dacă poate fi numit paradox, ar fi că acest cărturar cu o imaginaţie spectaculoasă şi terifiantă a răului, care s-ar fi desfătat, desigur, citind terţinele *Infernului* lui Dante, are, cu aceeaşi amploare, dar cu o mai redusă facultate de plasticizare, o statornică încredere în posibilitatea unei lumi mai bune. Meliorist, propunerile lui de combatere a strâmbătăţii şi a stricăciunii conţin însă şi o doză de himeric.

Florin FAIFER, *Postfaţă* la volumul: *Antim Ivireanul*. *Didahii*. Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 234 — 235.